

CONSERVAR LA NATURA ENTRE TOTS

La custòdia del territori, una eina per implicar la societat en la gestió del patrimoni natural a Europa

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Territori
i Sostenibilitat

Amb la col·laboració de:

COORDINACIÓ

Pilar Rodríguez (Xarxa de Custòdia del Territori -xct-, www.custodiaterritori.org)
Xavier Sabaté (Espai TRES, www.espaitres.net)

AUTORS

Xavier Basora, Brent Mitchell, Catherine O'Neil i Xavier Sabaté

COL·LABORADOR DE LA VERSIÓ EN CATALÀ

Jordi Pietx (xct)

CONSELL ASSESSOR

Damiano Di Simine (Legambiente), Claudie Houssard (CEN L-R), Nicole Nowicki (Eurosité), Jordi Pietx (xct) i Miquel Rafa (Fundació Catalunya-la Pedrera)

REVISIONS DEL TEXT

Merijn Biemans, Neil McIntosh i Alexandra Rogers (Eurosité), Raphael Notin (revisor independent), Pilar Rodríguez (xct), Marzio Marzorati (revisor independent)

TRADUCCIÓ

Xavier Sabaté

DISSENY

L'Apòstrof, SCCL (www.apostrof.coop)

IMPRESSIÓ

Cevagraf (www.cevagraf.coop)

DIPÒSIT LEGAL

B.15907-2013

EDICIÓ

Xarxa de Custòdia del Territori (xct) en col·laboració amb Eurosité, CEN L-R, Legambiente i Prysm

CITACIÓ RECOMANADA

Sabaté, X., Basora, X., O'Neil, C., i Mitchell, B. (2013). Conservar la natura entre tots. La custòdia del territori, una eina per implicar la societat en la gestió del patrimoni natural a Europa. Documents LandLife. 1a edició 2013.

NOTES

Publicació produïda en el marc del projecte LandLife (LIFE10 INF/ES/540).

A la pàgina web del projecte (www.landstewardship.eu) hi ha una versió (en anglès) d'aquesta publicació amb continguts més detallats.

Les opinions expressades en aquest manual són les dels autors i no reflecteixen necessàriament els punts de vista de la Unió Europea i de la Comissió Europea, de manera que no són atribuïbles a aquestes institucions.

SOCIS DEL PROJECTE LANDLIFE

ÍNDEX DE CONTINGUTS

4	PRESENTACIONS Comissió Europea Socis del projecte LandLife
7	UNA TASCA DE TOTS: CONSERVAR LA NATURA A TRAVÉS DE LA IMPLICACIÓ SOCIAL Agents implicats Beneficis per la natura i per a les persones
11	COM ES DESENVOLUPA LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI? Entitats de custòdia del territori Els acords voluntaris, la clau de volta de la custòdia del territori Primer, motivar; després, negociar i acordar; i en acabat, fer seguiment
23	LA NATURA ET NECESSITA: IMPLICAR LA CIUTADANIA I LES EMPRESES EN LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI Ciutadania: connectant amb la natura Empreses: la biodiversitat com a part de la seva Responsabilitat Social Corporativa
29	OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI A EUROPA Custòdia del territori a Europa: diferents contextos i aproximacions Un instrument per implementar la xarxa Natura 2000 i l'Estratègia de la UE sobre la biodiversitat fins 2020 Connexions amb la Política Agrària Comunitària (PAC) Altres polítiques europees i instruments legals que encaixen amb la custòdia del territori Oportunitats de finançament comunitari per a la custòdia del territori Custòdia del territori a Catalunya, Balears i País Valencià
43	RECURSOS DISPONIBLES Referències bibliogràfiques Eines associades al projecte LandLife

PRESENTACIÓ DE LA COMISSIÓ EUROPEA

Hi ha molts factors que contribueixen a la pèrdua contínua de biodiversitat a escala mundial i a Europa: entre ells, la pressió creixent sobre els sistemes naturals, els efectes del canvi climàtic, la intensificació dels sistemes de producció i l'abandonament de les activitats agràries tradicionals.

La necessitat d'abordar aquestes qüestions i de reforçar un enfocament europeu de la conservació de la natura i la biodiversitat ha dut a crear un marc innovador d'instruments legislatius i financers. Així, per exemple, les directives d'Hàbitats, Aus i Marc de l'Aigua, o el Programa LIFE +, són components integrals de l'Estratègia de la Unió Europea sobre la biodiversitat fins 2020, adoptada l'any 2011. L'Estratègia planteja objectius ambiciosos per aturar la pèrdua de biodiversitat a Europa, per evitar la degradació dels ecosistemes i per restaurar-los en la mesura del possible.

L'experiència ens indica que per assolir els objectius i assegurar l'aplicació eficaç de les polítiques europees, cal desenvolupar estratègies i metodologies que generin una forta implicació dels agents del territori. En aquest sentit, els instruments que tinguin en compte els usos locals de la terra i els contextos socioeconòmics són particularment valuosos. La custòdia del territori és un bon exemple d'una eina pràctica per conservar la natura i la bi-

odiversitat que implica propietaris i usuaris (agricultors, silvicultors, pastors, caçadors, pescadors, etc.) a través d'acords voluntaris amb les entitats de custòdia.

En aquest sentit, la custòdia del territori ofereix un potencial enorme per contribuir a assolir els objectius de les directives sobre aus i hàbitats i gestionar els espais de la xarxa Natura 2000 i els paisatges rurals d'Europa. Com a enfocament, proporciona un mitjà eficaç per implicar els agents locals en l'aplicació directa de les polítiques de conservació de la natura, i de forma integrada amb altres polítiques prioritàries en àrees com l'agricultura, el desenvolupament rural i la cohesió social. Tal com reflecteix aquesta publicació, la custòdia del territori ofereix oportunitats molt valuoses per aplicar enfocaments integrats en les polítiques europees "sobre el terreny".

Esperem que aquesta publicació, la primera sobre custòdia del territori a Europa, ajudi a entendre millor aquesta eina, així com la importància de compartir bones pràctiques per augmentar el compromís i la implicació social en la conservació de la natura d'Europa.

ANGELO SALSÌ
CAP DE LA UNITAT LIFE NATURA, DG MEDI AMBIENT, COMISSIÓ EUROPEA

PRESENTACIÓ DELS SOCIS DEL PROJECTE LANDLIFE

La custòdia del territori es basa en la idea que la conservació de la natura i la biodiversitat és compatible amb l'activitat humana, i fomenta la participació de les persones que treballen sobre el territori. Al nucli de la custòdia del territori es troba el principi de la coresponsabilitat en la gestió dels recursos naturals. Per descriure l'essència de la custòdia del territori, hem de fer servir paraules com la cura, el respecte, el compartir, la gestió de recursos, la responsabilitat, la confiança, el compromís i la participació.

Són precisament aquests valors i principis que fan de la custòdia del territori una estratègia innovadora i útil per contribuir a gestionar i conservar el territori i el paisatge a través de la implicació dels agents del propi territori. Una eina que esdevé una contribució valuosa per reforçar l'aplicació de les polítiques de la Unió Europea relacionades amb la conservació de la natura, l'objectiu d'aturar la pèrdua de biodiversitat i la protecció de l'interès comú de tots els europeus per compartir un medi ambient sa.

La custòdia del territori a Europa s'aplica en una àmplia diversitat de contextos i realitats. Aquest document té com a objectiu mostrar aquesta diversitat amb un ampli ventall d'estudis de casos, que reflecteixen els diferents enfocaments que s'han desenvolupat a Europa i els múltiples mecanismes

que s'han adaptat per respondre als contextos locals i regionals.

Aquesta publicació ofereix recomanacions i idees per iniciar acords de custòdia del territori o per millorar els ja existents des del punt de vista tècnic i jurídic. En aquest sentit, està dirigida a un ampli espectre de públics: els propietaris i usuaris del territori, les organitzacions públiques i privades i la ciutadania en general, disposats a posar en pràctica els valors promoguts per la custòdia del territori. La participació de tots els sectors és clau per garantir l'èxit de qualsevol iniciativa de conservació de la biodiversitat.

Aquesta publicació no és només el resultat de l'experiència dels socis del projecte LandLife, sinó també de l'experiència de moltes organitzacions i professionals que treballen amb la custòdia del territori a Europa. La publicació no hauria estat possible sense la col·laboració de molts experts i organitzacions que han contribuït al seu desenvolupament. En aquest sentit, el document reflecteix l'entusiasme i l'esforç de tots aquells que, en diferents països i contextos, treballen diàriament per promoure i garantir l'ús responsable de la terra i dels seus recursos naturals.

SOCIS DEL PROJECTE LANDLIFE

“És una qüestió de disciplina -em deia més tard el Petit Príncep-
Al matí, quan has acabat d’arreglar-te, has d’arreglar amb compte el planeta.”
Antoine de Saint-Exupéry, *El Petit Príncep*, 1943

UNA TASCA DE TOTS: CONSERVAR LA NATURA A TRAVÉS DE LA IMPLICACIÓ SOCIAL

La *custòdia del territori* és una estratègia per implicar institucions i persones propietàries i usuàries de terres en la conservació de la natura i el paisatge, amb el suport d’una gran diversitat d’agents de la societat civil. A través d’acords voluntaris entre els propietaris i usuaris de finques, i les entitats de custòdia, es pretén mantenir (o, si s’escau, restaurar) els valors relacionats amb la natura i el paisatge.

L’aproximació de la custòdia del territori és especialment útil en aquells indrets on l’objectiu no és tant la protecció absoluta sinó més aviat una gestió sostenible dels recursos naturals. La seva aplicació més habitual és per restringir només aquells usos perjudicials per a l’entorn (agricultura intensiva, certes activitats forestals o cinegètiques, etc.) o per mantenir o recuperar aquells altres que li són favorables (agricultura extensiva, activitats per afavorir determinats hàbitats, etc.).

El concepte *custòdia* es pot entendre, en el seu sentit més ampli i senzill, com *persones que tenen cura de la terra*. Es tracta d’un terme que abasta una àmplia varietat d’enfocaments d’origen públic i privat per crear i reforçar la responsabilitat de les persones que posseeixen o gestionen terrenys en la conservació i la gestió dels recursos naturals.

A Europa la custòdia del territori ja s’utilitza per implementar i complementar nombroses polítiques i instruments legals relacionats amb la conservació de la biodiversitat. A més, pot contribuir a crear noves oportunitats i formes de treball en el camp de la conservació de la natura, ja sigui per al conjunt dels Estats membres com per a les regions i altres àmbits d’acció. En definitiva, es planteja com una eina per contribuir a conservar i recuperar la biodiversitat a Europa amb la implicació directa de les persones i la societat civil.

AGENTS IMPLICATS

Els agents implicats es poden classificar en cinc grans tipus, segons la seva funció principal:

ELS AGENTS IMPRESCINDIBLES (PROPIETARIS I USUARIS DE TERRITORI)

Són persones, institucions o grups, propietàries i/o usuàries de terrenys, que decideixen implicar-se en la conservació de llocs d'interès natural, ja sigui d'una manera activa (col·laborant en accions específiques) o passiva (amb el seu compromís de no dur a terme usos o activitats perjudicials). Aquests agents solen incloure propietaris, agricultors, ramaders, grangers, silvicultors, caçadors, pescadors i altres tipus d'usuaris de recursos naturals.

ELS AGENTS PROMOTORS (ENTITATS DE CUSTÒDIA)

Són les entitats, privades però també públiques, que aconseguen acords amb els propietaris i usuaris dels terrenys, i posteriorment garanteixen que es compleixin.

ELS AGENTS FACILITADORS I DE SUPORT

La seva funció és crear o facilitar les condicions perquè entitats i propietaris col·laborin d'una manera més eficaç. Aquest grup acostuma a incloure les administracions públiques (a totes les escales), el poder legislatiu, i els donants i patrocinadors. Les universitats i centres de recerca, que aporten coneixement i R + D, també es consideren agents facilitadors.

EL PÚBLIC GENERAL

Es correspon amb la ciutadania en el seu conjunt, que rep els beneficis directes i indirectes de la custòdia del territori, i pot oferir el seu suport a canvi.

LES ORGANITZACIONS PARAIGÜES I LES ALIANCES

Són organitzacions que representen diferents col·lectius i agents. Per exemple, les entitats de custòdia sovint disposen d'organitzacions paraigua que les agrupen, com la Xarxa de Custòdia del Territori (xct) (veure pàg. 12).

BENEFICIS PER A LA NATURA I PER A LES PERSONES

BENEFICIS PER A LA NATURA

La gran majoria d'iniciatives de custòdia conserven diversos elements de la biodiversitat mitjançant la protecció dels seus hàbitats. Potser aquest sigui l'objectiu més habitual dels acords de custòdia, coincidint amb gran part de la legislació europea ressenyada en aquesta publicació. La custòdia del territori pot conservar àrees naturals fràgils davant les pressions del desenvolupament, especialment allà on els instruments de planificació territorial són més febles. En aquests casos, els instruments de custòdia són un complement voluntari a les eines administratives. Altres beneficis interessants, sobretot fruit d'acords que fomentin bones pràctiques agràries, són el de millorar la qualitat de sòls i de les aigües subterrànies i el d'assegurar la producció d'aliments de proximitat.

La custòdia del territori també té un paper important en el manteniment dels usos i activitats tradicionals que contribueixen a mantenir uns paisatges rurals singulars i biodiversos, a més dels beneficis econòmics dels productes derivats.

BENEFICIS PER A LES PERSONES

Per a aquelles persones amb un gran compromís ètic amb la natura, els beneficis de participar en alguna iniciativa de custòdia del territori són més aviat intangibles, tot i que molt gratificants: satisfacció personal, reconeixement social, aprenentatge...

Els beneficis materials solen ser de tipus econòmic, amb incentius o avantatges fiscals pel fet de realitzar determinades accions (si el marc legal és favorable). Per la seva banda, les entitats de custòdia solen oferir assessorament tècnic i legal a la propietat per gestionar millor els seus terrenys i, en alguns casos, acció directa sobre la finca a través del seu voluntariat.

La custòdia del territori també pot generar beneficis econòmics amb enfocaments més mercantilistes. Alguns exemples, en el marc de l'economia verda, serien els ingressos derivats de la venda de productes agroalimentaris locals, de serveis relacionats amb l'ecoturisme (allotjaments, visites guiades) o activitats educatives.

Agricultura i natura són dos àmbits estretament relacionats amb un gran potencial per obtenir beneficis mutus. És per això que convé promoure sistemes agraris que compatibilitzin la viabilitat econòmica amb la preservació de l'entorn. Aquest ha estat l'objectiu del projecte conjunt entre el GOB Menorca i l'IAEDEN, de l'Alt Empordà.

A través d'acords voluntaris entre les entitats i la pagesia, ambdues parts es comprometen a endegar i mantenir el màxim d'accions d'una llista de mesures. L'acord permet la col·laboració d'altres agents.

Les entitats també ofereixen jornades de formació i l'intercanvi d'experiències sobre la relació entre agricultura i natura, així com camps de treball i activitats amb les escoles. El projecte també publicita i promou els productes agraris com a part dels acords de custòdia, i així contribueix a la viabilitat econòmica de les explotacions agràries. Entre aquestes iniciatives destaca un vídeo i un anunci vinculats al projecte.

Més informació: <http://agroterritori-iaeden.blogspot.com.es/p/enllacos-i-documents.html>
www.gobmenorca.com/custodiaagraria
www.xct.cat/custodiaagraria

Figura 1. Agents implicats en la custòdia del territori

Font: xct

COM ES DESENVOLUPA LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI?

La custòdia del territori inclou una àmplia varietat d'eines per conservar els valors naturals, culturals i paisatgístics de les zones que no gaudeixen de cap tipus de protecció legal, o que si en tenen, el seu principal objectiu és mantenir les activitats més beneficioses per a la natura. Amb els instruments de custòdia del territori es pretén motivar i responsabilitzar les persones propietàries de terres perquè les gestionin de manera compatible amb els valors indicats, o perquè permetin a les pròpies entitats gestionar-les en benefici del patrimoni natural.

La custòdia del territori es basa en una visió holística del paisatge que considera conjuntament les necessitats de conservació i el context humà i econòmic de cada indret. Per tant, un enfocament que procura compatibilitzar els objectius de conservació de la biodiversitat, el desenvolupament rural i les connexions individuals i col·lectives amb la terra.

En aquesta publicació el terme més utilitzat és el de custòdia del territori, però també es comencen a emprar els de custòdia marina, custòdia fluvial, custòdia agrària i fins i tot custòdia urbana, per esmentar alguns entorns específics. La custòdia del territori se sol desenvolupar en finques en les que el títol de propietat recau en una única persona o societat. No obstant això, també es pot aplicar en béns públics, com ara els rius i llacs, el mar, o àrees forestals que, en determinades zones, pertanyen a juntes de veïns (són els denominats béns comunals).

Aquest capítol presenta els fonaments de la custòdia del territori així com les principals eines que utilitzen les entitats de custòdia per col·laborar amb els diferents agents del territori i la societat en general. A més, s'exposen els passos per desenvolupar un acord de custòdia.

ENTITATS DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Les entitats de custòdia del territori (terme proposat com a traducció dels land trusts dels països anglosaxons) són, juntament amb les persones que posseeixen o gestionen terres, l'element essencial de la custòdia del territori. Aquest tipus d'organitzacions està en auge a Europa, en part perquè abasten una àmplia diversitat de tipologies: des de grans fundacions a petites associacions de conservació de la natura, passant per grups de voluntariat i fins i tot ajuntaments i altres administracions locals. Encara que difereixin en forma jurídica i dimensions, totes elles comparteixen l'ús de tècniques de custòdia del territori amb l'objectiu de conservar la natura i el paisatge.

Per assolir els seus objectius, les entitats de custòdia haurien d'estar preparades per utilitzar tècniques diverses (de conservació, jurídiques, urbanístiques, de relacions públiques, etc.) i per treballar en col·laboració amb molts tipus d'agents socials. Per això, l'equip de qualsevol entitat de custòdia, estigui professionalitzat o es basi en el

voluntariat, ha d'estar capacitada per implicar les persones que posseeixen o gestionen finques amb interès natural i disposar d'un bon coneixement dels elements naturals i culturals del territori on treballa.

L'ideal per a un funcionament òptim d'aquest tipus d'organitzacions és que comptin amb un equip directiu, una base social de persones que donin suport a la causa, un suport més o menys directe i continuat d'institucions públiques i patrocinadors privats, i una col·laboració estable amb representants de la propietat.

També ha de comptar amb un equip tècnic, i millor si està professionalitzat. Moltes entitats poden començar amb actuacions petites de custòdia del territori i a partir d'aquí anar endegant projectes més ambiciosos i millorant la capacitat de l'equip. També es pot donar el cas d'organitzacions amb un llarg recorregut en el camp ambiental que decideixin iniciar nous programes i accions de custòdia del territori.

ESTUDI DE CAS

LA XARXA DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI, PIONERA A L'ESTAT ESPANYOL | CATALUNYA

Catalunya i Balears són les regions pioneres de l'Estat espanyol en introduir la custòdia del territori, ja l'any 2000 amb un seminari internacional del qual va derivar un document clau, la Declaració de Montesquiu de custòdia del territori, que va donar lloc a la creació l'any 2003 de la Xarxa de Custòdia del Territori (xct). La xct col·labora regularment amb les xarxes de les Illes Balears (ICTIB) i el País Valencià (Avinença), i amb les de la resta de l'Estat Espanyol, juntament amb la Plataforma i el Foro de Custodia del Territorio, com a projectes estatals de vertebració de la custòdia a l'Estat Espanyol.

Com a entitat de segon nivell, la xct aplega un centenar llarg d'institucions públiques i privades de tota mena. Aquesta alta representativitat i un intens treball d'incidència social, política i administrativa, ha generat les condicions propícies perquè la custòdia arrelhi com una estratègia efectiva de conservació de la biodiversitat i el paisatge a Catalunya.

Més informació: www.xct.cat

LAIA JIMÉNEZ - XCT

Si bé han d'afrontar molts reptes, les entitats de custòdia també ofereixen un gran potencial en diversos sentits: 1) moltes persones propietàries de terrenys estan més obertes a col·laborar amb entitats privades de custòdia -i millor si són d'àmbit local- que amb administracions públiques; 2) els acords de custòdia poden aportar beneficis materials a la propietat; 3) en ser més flexibles, les entitats de custòdia poden respondre més ràpidament a les oportunitats i dificultats que sorgeixin.

La qualitat en la gestió dels projectes i del dia a dia de les entitats és un aspecte clau per desenvolupar bons acords i per al reconeixement social d'aquestes organitzacions i de la custòdia del territori com una eina eficaç de conservació. Només així es podrà reclamar i consolidar un marc legal i fiscal favorable per a totes les parts implicades. Per això, diversos països i regions (EUA, Canadà, República Txeca, Catalunya, etc.) han establert estàndards de qualitat i bones pràctiques per a les entitats de custòdia.

Quadre 1.

LES ACTIVITATS HABITUALS D'UNA ENTITAT DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Contactar amb propietaris de terrenys per després negociar i signar acords de custòdia, i aconseguir així la seva implicació en la conservació de la natura i el paisatge.

Oferir suport i assessorament tècnic i econòmic a la propietat, normalment a través d'acords, perquè millori la gestió de les seves finques a llarg termini.

Planificar, gestionar i restaurar àrees d'interès natural o paisatgístic, a través d'acords amb la propietat i amb l'ajuda del voluntariat o altres organitzacions.

Convertir-se en propietàries de finques o de drets d'ús sobre les finques a través de la seva compra o per donació, i gràcies a això fer una gestió a favor de la biodiversitat.

Fer el seguiment a llarg termini dels acords vigents, i assegurar així el compliment dels compromisos (mutus) de conservació i gestió.

Sensibilitzar la ciutadania per implicar-la en la conservació de la natura. Una de les vies més habituals és a través del voluntariat.

Realitzar estudis de camp per identificar zones o finques concretes on dur-hi a terme actuacions de custòdia i de gestió del territori.

Promoure activitats econòmiques sostenibles, com ara agricultura ecològica, ecoturisme o educació ambiental.

Mantenir aliances amb altres organitzacions o formar part de xarxes per aconseguir objectius comuns, compartir recursos o rebre suport.

Aconseguir i captar fons i recursos econòmics per poder realitzar totes les activitats anteriors.

CEA ALT TER

ELS ACORDS VOLUNTARIS, LA CLAU DE VOLTA DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

La custòdia del territori es basa en una àmplia varietat d'instruments i activitats, encara que el més representatiu de tots són els denominats acords de custòdia, pactes voluntaris per a la conservació de la natura i el paisatge.

Aquests acords solen implicar una persona propietària de terrenys i una entitat de custòdia, encara que també hi ha casos amb més d'una entitat implicada o més d'un propietari. Els compromisos dels acords són variables i negociables, però sempre s'adapten a les característiques de la finca i als objectius específics de cada part. Per tant, no hi ha dos acords iguals, si bé hi ha algunes característiques similars.

Els acords de custòdia se solen plasmar per escrit (en un contracte o conveni), encara que també poden ser verbals, formalitzats amb una senzilla i sincera encaixada de mans. Els continguts varien segons l'acord (vegeu la pàgina 16 amb exemples de continguts habituals) i poden abastar tota la propietat o només una part.

Hi ha tres tipus principals d'acords: els de suport a la gestió, els de transmissió de la gestió i els de transmissió de la propietat (vegeu figura 2). La seva durada també és variable segons l'opció d'acord escollida, encara que són recomanables períodes llargs de temps, de més de 10 anys o fins i tot a perpetuïtat si és possible. Precisament perquè assolir un acord pot comportar un procés llarg de diàleg i negociació entre les parts, val la pena que els compromisos es mantinguin durant molt de temps.

Tot i que els acords són el principal instrument de col·laboració entre l'entitat i la propietat, no són l'única opció. Les entitats també duen a terme ac-

tivitats de sensibilització i formació adreçades a la propietat i a la ciutadania, assessoraments puntuals a propietaris, actuacions de voluntariat o actes de reconeixement de la bona gestió dels propietaris. Encara que totes aquestes accions no impliquen cap acord, poden servir per establir un marc de col·laboració amb la propietat que, potser, acabi conduint a un futur acord de custòdia.

ACORDS DE SUPORT A LA GESTIÓ

Moltes persones tenen una gran dedicació i cura de les seves finques, sovint generació rere generació. Això és habitual quan el titular de la finca viu a la finca o a prop i hi treballa de pagès, ramader o silvicultor. Aquestes persones saben bé com gestionar la seva finca, però poden valorar els consells i la informació facilitada per les entitats de custòdia sobre algun element natural de la propietat, sobretot si aquestes recomanacions comporten millores evidents de la propietat o una oportunitat per obtenir ingressos.

Per la seva banda, hi ha entitats que, tot i el seu bon coneixement del medi, no disposen de suficients recursos humans i econòmics per assumir la gestió d'una propietat, de manera que aquest tipus de suport (assessorament tècnic) és el millor que poden oferir a la propietat.

En aquest tipus d'acords, el titular de la finca en manté la gestió, però assumeix compromisos per garantir la conservació dels seus valors naturals i paisatgístics. A més, l'acord acostuma a preveure diverses mesures per dur a terme a la finca. L'entitat vetllarà perquè s'executin aquestes accions, i assessorarà la propietat si sorgeix alguna dificultat.

Aquesta tipologia d'acords se solen materialitzar en un document escrit, i de vegades inclouen un pla de gestió de la finca elaborat per l'entitat de custòdia amb l'ajuda del propietari.

ACORDS AMB TRANSMISSIÓ DE LA GESTIÓ

Hi ha un altre tipus de persones que prefereix que sigui algú altre qui s'ocupi de la seva finca (mantenint, això sí, els drets de propietat), mentre que també hi ha entitats interessades a desenvolupar una gestió especialitzada en terrenys d'elevat valor natural. Aquestes persones poden valorar positivament que una entitat de custòdia assumeixi la gestió de la seva finca perquè la mantingui en bon

estat de conservació, o fins i tot el millori. Abans d'acceptar aquest tipus d'acords, l'entitat haurà de valorar si té la capacitat tècnica i humana suficient (així com els recursos econòmics derivats) que comporta assumir la gestió d'una finca.

Com en l'anterior tipus d'acords, entitat i propietat solen acordar les accions a implementar, però en aquest cas serà la mateixa entitat qui les dugui a terme. L'entitat pot redactar un pla de gestió, amb la col·laboració de la propietat, per establir les accions prioritàries.

També pot passar que aquest tipus d'acords no comportin cap actuació, en cas que l'entitat de custòdia

Figura 2. Opcions i instruments de custòdia del territori

Costos per a l'entitat de custòdia creixents, implicació de la propietat decreixent

Font: adaptació a partir de Hits et al. (1990).

obtingui (per donació, cessió o compra) drets d'ús de la finca (o d'una part d'ella) per no utilitzar-los. En aquest cas, el propòsit és evitar aquelles pràctiques que podrien afectar alguns elements naturals, com ara l'agricultura intensiva, la tala d'arbres, el pasturatge, l'extracció d'aigua o la urbanització. En alguns països, la cessió de drets comporta al titular de la finca algun tipus de compensació per part de l'entitat o del govern.

Per a aquest tipus d'acords, a més de la transmissió de determinats drets d'ús de la finca, també hi ha altres opcions perquè l'entitat n'assumeixi tota

la gestió, com l'arrendament, la cessió d'ús o fins i tot un acord verbal.

ACORDS AMB TRANSMISSIÓ DE LA PROPIETAT

En aquest tercer tipus d'acords, la propietat canvia de mans. El titular transmet la seva finca (o una part d'ella) a l'entitat de custòdia amb el compromís que aquesta desenvolupi una gestió responsable. Per descomptat, un cop adquireix la propietat, l'entitat és lliure d'implementar l'estratègia de conservació que consideri més adequada, sense necessitat de negociar amb l'antic titular de la finca. Encara que

Quadre 2.

CONTINGUTS BÀSICS D'UN ACORD DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Presentació de les parts implicades.

Àmbit d'aplicació de l'acord: tota la propietat o només una part, identificació dels terrenys implicats en l'acord (en relació a un mapa detallat i annexat a l'acord).

Descripció dels valors i els elements d'interès que justifiquen l'acord: hàbitats, espècies, paisatges, elements arquitectònics, patrimoni històric, cultural, elements identitaris, serveis locals (qualitat del sòl i aigua), etc.

Objectius generals i específics de l'acord.

Compromisos (o accions) de l'entitat de custòdia i de la propietat (i referenciats en mapes i plans, si n'hi ha).

Recomanacions de gestió (i, si és procedent o existeix, un pla de gestió com a annex).

Accés a la propietat: qui té permís per accedir, amb quins objectius, en quin moment, etc.

Accions de comunicació i senyalització de la propietat en relació amb l'acord.

Despeses derivades de l'acord assumides per la propietat i per l'entitat.

Durada de l'acord: amb la previsió habitual que es farà una renovació tàcita (en el període previst) si ningú comunica el contrari.

Seguiment previst de l'acord per part de l'entitat.

Altres aspectes: mesures previstes en cas que es vulgui transferir la propietat, mètodes previstos per resoldre conflictes o incompliments, etc.

I qualsevol altre requeriment formal o de contingut previst en l'opció legal en què s'emmarqui l'acord (arrendament, donació, compravenda, etc.).

Vegeu la *Caixa d'eines per a la custòdia del territori*, per a més informació (www.landstewardship.eu).

MARIO KLESZEWSKI

transmetre una finca amb propòsit de conservació és un acte d'una enorme responsabilitat, el compromís del propietari amb la terra acaba amb la transmissió, a diferència de la resta d'acords.

Les opcions legals més habituals per a aquest tipus d'acords són la compravenda, el llegat, la donació i la permuta (aquesta última utilitzada sobretot en urbanisme). Així doncs, la transmissió de la propietat no significa sempre que l'entitat hagi de comprar la finca. En països on les donacions de terres tenen incentius fiscals o gaudeixen de reconeixement social, poden arribar a ser habituals. En al-

guns països la donació de terrenys es pot emprar per saldar impostos pendents, la qual cosa genera un banc públic de propietats que després poden ser transferides a entitats de custòdia. I a més de les donacions, les entitats també poden rebre finques com un llegat per part d'algun particular.

Les entitats de custòdia han de tenir molt en compte la responsabilitat i els costos que comporta adquirir i mantenir una propietat. Com més consolidada estigui l'entitat, més oportunitats tindrà de rebre (i capacitat per acceptar) propostes de donacions, així com de comprar finques si ho considera necessari.

PRIMER, MOTIVAR; DESPRÉS, NEGOCIAR I ACORDAR; I EN ACABAT, FER SEGUIMENT

El procés fins arribar a signar un acord de custòdia pot ser molt llarg, encara que no sempre. Durant aquest procés (vegeu figura 3), els interessos de cada part en relació amb la finca emergeixen i les parts han d'entendre'ls i respectar-los, per després arribar a una visió compartida de com aplicar la custòdia del territori.

Les recomanacions següents han de servir a les entitats de custòdia per preparar i desenvolupar un procés de contacte i negociació i arribar a assolir un acord (vegeu també el quadre 3). No obstant això, cada acord i cada procés és diferent, de manera que cada cas s'haurà d'adaptar a les seves especificitats.

ABANS DE LA VISITA: INFORMACIÓ A RECOMPILAR

Una bona preparació abans del primer contacte és essencial. Un dels objectius principals del contacte amb la propietat és que rebí informació, de manera que l'entitat de custòdia haurà de recopilar-la prèviament.

Si l'entitat ha elaborat una estratègia per prioritzar els seus àmbits d'actuació, li serà més fàcil focalitzar els esforços en els valors més destacats de la propietat que visitarà. És fonamental recollir mapes i fotografies aèries per identificar els hàbitats, els camins, els cursos fluvials, les construccions i altres elements d'interès. També convé consultar el planejament urbanístic municipal (i el planejament territorial) i les determinacions legals que puguin afectar la finca. El registre cadastral i de propietat poden servir, en aquest sentit, per conèixer millor els límits de la finca i el nom dels seus titulars.

PREPARACIÓ DE LA VISITA I PRIMER CONTACTE

El pas següent és contactar amb el titular de la finca per concertar una visita. En aquest primer contacte,

l'entitat ha d'estar preparada per respondre adequadament qualsevol dubte o fins i tot reticència que pugui mostrar la propietat. Algunes entitats contacten primer amb un intermediari (una amabat, un familiar, algun representant de l'ajuntament) perquè avisi el titular de la finca que rebrà la trucada d'una entitat de custòdia.

Un cop la visita ha estat concertada, cal preparar documentació per lliurar, que pot incloure, per exemple, un fulletó informatiu de l'entitat i dels seus acords de custòdia. També és important oferir una breu presentació -acompanyada de mapes i fotografies aèries- dels valors més destacats de la finca. Per explicar què és i com funciona la custòdia del territori, pot ser útil lliurar una guia o un publicació genèrica (com aquesta).

LA PRIMERA VISITA SOBRE EL TERRENY (I LES SEGÜENTS)

La primera visita permet a la propietat conèixer les diferents opcions de custòdia del territori, mentre que l'entitat s'impregna d'informació sobre la finca, concretament de la seva gestió, i de la història de la propietat.

Aquesta visita és clau per intercanviar uns primers punts de vista i començar a construir una bona relació entre propietat i entitat. Per això cal conèixer bé com la propietat protegeix o gestiona els elements naturals i culturals de la seva finca, i que l'entitat doni informació sobre com garantir aquesta protecció en el temps.

Després de la primera visita, seran necessàries altres per definir i negociar l'acord. Aquest primer contacte, doncs, ha de servir per concertar-ne de posteriors. Unes setmanes després, és aconsellable enviar a la propietat una carta o correu electrònic

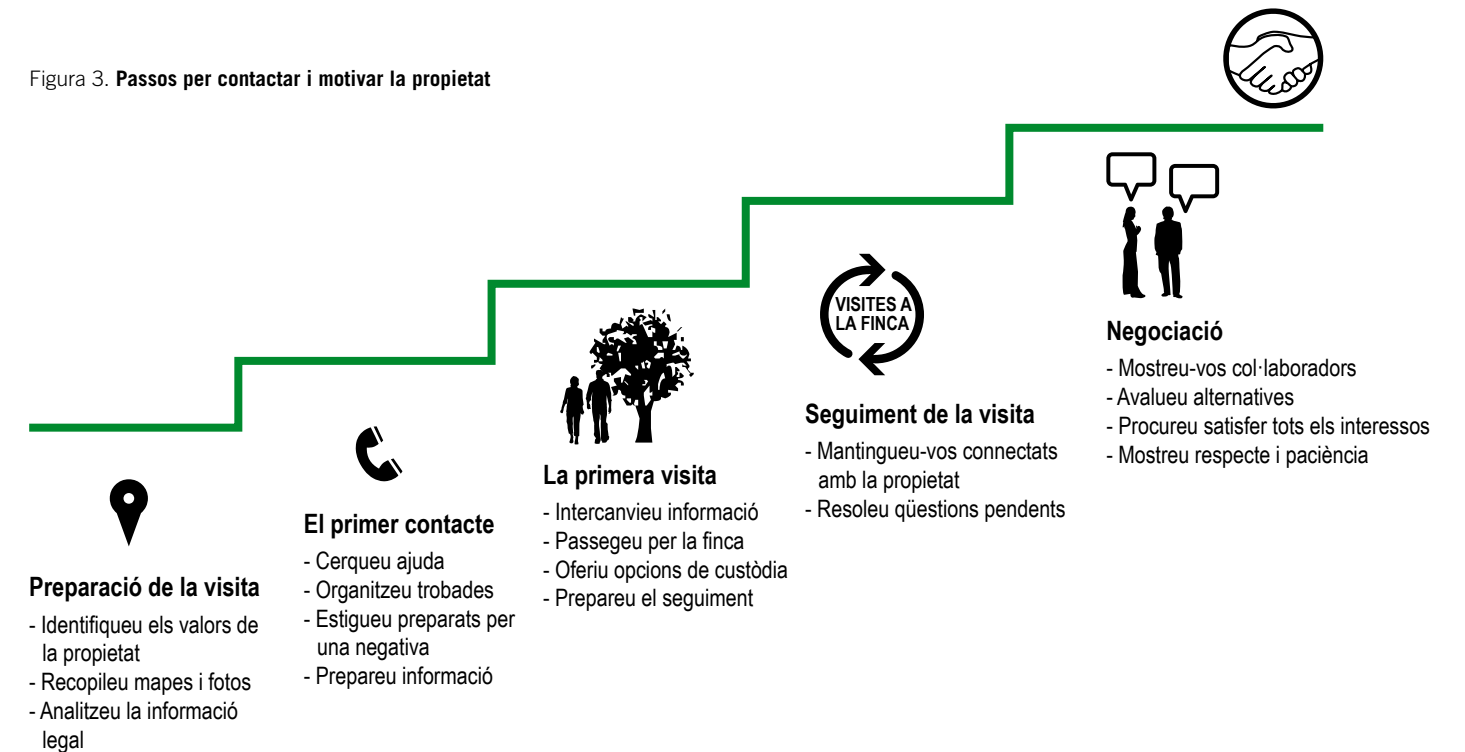
d'agraïment. Durant aquest període de temps, l'entitat pot revisar els dubtes sorgits durant la primera visita i tractar de resoldre'ls en aquesta carta o correu.

LA NEGOCIACIÓ DE L'ACORD

Segons el resultat de la primera visita, les entitats poden necessitar més visites i contactes (fins i tot amb altres parts potencialment implicades) per negociar i arribar a tancar l'acord de custòdia. Les condicions de la negociació (tractament, temps i lloc de les reunions, grau de formalitat, necessitat d'intermediaris, etc.) són úniques per a cada procés.

Durant les negociacions, les parts implicades han de resoldre diverses qüestions relacionades amb la finca, els interessos i preocupacions de la propietat, els objectius de l'entitat i els recursos disponibles. Com s'ha explicat abans (pàgines 14 a 17), hi ha tres tipus principals d'acords, així com diversos instruments legals segons el marc jurídic de cada país. Durant aquest procés, és fonamental redactar un bon acord (amb compromisos clars, aplicables i sense ambigüitats), ja que serà la garantia perquè es compleixi correctament i per fer un bon seguiment.

Figura 3. Passos per contactar i motivar la propietat

Font: Elaboració pròpia

DESPRÉS DE LA SIGNATURA DE L'ACORD: RESPONSABILITATS A LLARG TERMINI I SEGUIMENT

Més enllà dels compromisos específics de cada acord, un cop s'inicia la col·laboració entre l'entitat i la propietat hi ha dues responsabilitats que requereixen una atenció especial, a més del seguiment de l'acord: l'assessorament bàsic i continuat que ofereix l'entitat a la propietat i el manteniment del contacte entre les dues parts. Aquests dos aspectes són fonamentals per garantir la necessària implicació de la persona propietària en el compliment dels compromisos.

L'assessorament bàsic implica guiar el propietari en la interpretació de l'acord i respondre a les qüestions que vagin sorgint pel que fa a la gestió de la finca. Si la propietat ho necessita, l'entitat pot informar-la dels canvis i novetats tècniques i legals que puguin afectar la seva finca. Un altre tipus de serveis que ofereixen les entitats són oportunitats per participar en jornades de formació, accions de voluntariat que es podrien realitzar a la finca o fires o altres esdeveniments

en què la propietat pugui presentar els seus esforços de conservació a la finca i donar-ne a conèixer els productes i activitats.

La relació entre propietat i entitat se sustenta també sobre un contacte regular que l'entitat ha de fomentar i que persegueix diversos objectius: estar al dia de l'estat de la finca, informar el titular abans de qualsevol visita a la finca del personal de l'entitat, planificar reunions conjuntes de treball i fins i tot enviar felicitacions en dates assenyalades.

Per la seva banda, la propietat ha de contactar amb l'entitat sempre que ho consideri necessari. De fet, un dels pactes habituals que inclouen els acords és el compromís de la propietat d'informar l'entitat quan hagi de prendre una decisió important que afecti la finca i, especialment, quan tingui intenció de vendre-la, donar-la o arrendar-la a tercers.

El seguiment dels acords és una eina essencial per al reconeixement social, la transparència i la rendició de comptes de la custòdia del territori (vegeu la *Caixa d'eines per a la cus-*

ESTUDI DE CAS

L'ARBRE VELL DEL SUD DE BOHÈMIA REPÚBLICA TXECA

Amb 22 metres d'alçada i quatre de diàmetre, l'om de Podlesak és el segon arbre més gran del sud de Bohèmia (República Txeca).

Just quan anaven a talar-lo per la seva fusta, membres de la Unió Txeca per a la Conservació de la Natura (ČSOP) el van identificar. Després de llargues negociacions entre l'entitat de custòdia i el propietari de l'arbre, es va arribar a un acord per incorporar l'om a la llista d'arbres protegits de la República Txeca, sota la figura d'arbre commemoratiu.

El propietari també es va avenir a arrendar la zona al voltant de l'arbre a l'entitat de custòdia, per un període indefinit i un pagament simbòlic de només una corona txeca (0,04 €).

El principal objectiu de ČSOP és atraure residents i turistes perquè visitin l'arbre com un element destacat de la regió. Amb aquest propòsit, es van instal·lar un banc i un plafó amb informació sobre l'arbre, amb el suport d'un patrocinador privat.

Més informació: www.csop.cz.

ZDENKA TYCOVA

tòdia del territori, www.landstewardship.eu). Normalment és una responsabilitat de les entitats de custòdia que es materialitza en visites regulars a la finca, però pot ser molt útil implicar la propietat, fent per exemple que acompanyi l'entitat durant les visites.

El seguiment dels acords requereix una metodologia ben planificada. El nombre de visites s'ha d'adaptar a les necessitats de cada lloc, tot i que es

recomanen una o dues cada any, i millor si es fan en la mateixa època, per tal que els resultats siguin comparables any a any.

Per resoldre els possibles incompliments dels acords, cal una actitud oberta amb la propietat (i, si n'hi ha, amb les altres parts implicades) per entendre'n els motius. De vegades, pot ser necessari reajustar els termes de l'acord, o ajudar la propietat a executar alguna acció específica.

Quadre 3.

CONSELLS PER LES ENTITATS DE CUSTÒDIA PER MOTIVAR I IMPLICAR TITULARS DE TERRES

Generar un clima relaxat abans de començar a tractar les opcions de custòdia del territori. Millor començar parlant de qüestions amb les quals el titular de la finca se senti còmode.

La visita sobre el terreny és una conversa, no una entrevista. Tot fluirà més si l'entitat no duu un qüestionari ni pren moltes notes. És clar que es poden fer preguntes, però millor de manera informal.

Estar atents i detectar les principals necessitats i preocupacions de la propietat, per oferir-li solucions que, si escau, s'inclouguin en l'acord.

Oferir informació precisa sobre els valors de la finca i la importància de conservar-los. Una bona manera de fer-ho és amb dades, fotos i mentre es visita la finca.

Garantir la confidencialitat de les converses.

Remarcant els beneficis que l'entitat pot reportar a la propietat (compromís, assessorament, suport, informació, etc.).

Destacar la importància que el propietari s'impliqui activament per assegurar la conservació a llarg termini dels valors de la finca.

Evitar criticar la manera com el titular gestiona la seva finca.

Resultar creïbles donant a conèixer els bons resultats obtinguts en altres acords de l'entitat.

Pensar i tenir ben preparades respostes a les preguntes més habituals que se solen formular en relació amb la custòdia del territori (vegeu l'apartat de preguntes freqüents a www.landstewardship.eu).

Font: Recopilat pels autors a partir de Duynstee (1997).

LEVENTE VISZLÓ

LA NATURA ET NECESSITA: IMPLICAR LA CIUTADANIA I LES EMPRESES EN LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

La custòdia del territori ofereix un marc idoni per fomentar noves formes d'implicació social amb la natura. Evidentment, les persones que posseeixen terrenys són el principal agent a implicar través dels acords de custòdia. No obstant això, la custòdia del territori també permet implicar la ciutadania en la conservació de la biodiversitat. De fet, l'origen de moltes entitats de custòdia es troba en l'interès comú d'un grup de persones per millorar i protegir el patrimoni natural i cultural.

El moviment de la custòdia del territori, i les entitats de custòdia en particular, requereixen d'un ampli suport de la ciutadania, per diverses raons: per garantir recursos econòmics estables, per disposar de recursos humans (gràcies al voluntariat), per incrementar el nombre de socis i la base social, per generar més capacitat de mobilització,

per captar noves idees, per tenir més força com a grup de pressió, etc. Per tant, obtenir i mantenir aquest compromís social amb la conservació de la natura sol ser un dels principals objectius de qualsevol entitat de custòdia, un objectiu que, a la pràctica, requereix recursos i molta dedicació.

Les entitats de custòdia han de definir els seus grups d'interès -que poden arribar a ser molts- i a partir d'aquí definir quins implicar de manera prioritària. Habitualment, els grups d'interès més prioritaris són, a part dels propietaris i els usuaris de terrenys, les empreses, les organitzacions d'activitats en el lleure, les escoles (tant l'alumnat com el professorat), els estudiants universitaris, la gent gran i, per descomptat, tots aquells ciutadans interessats en la natura i el paisatge.

CIUTADANIA: CONNECTANT AMB LA NATURA

Les entitats de custòdia han d'ajudar la gent a copsar la importància dels recursos naturals i culturals del territori. La custòdia del territori permet una connexió íntima i personal amb la natura, de manera que la ciutadania trobarà en ella vies diverses per mantenir a llarg termini aquest tipus de connexió i responsabilitat.

La implicació social es pot descriure com un procés gradual (imaginem una escala amb diversos esglaons) amb nivells cada vegada més grans de compromís amb les entitats de custòdia (vegeu el quadre 4). Per adaptar-se a aquests nivells diferenciats, les entitats fan servir estratègies diverses per implicar la ciutadania. Vegeu les més habituals:

Comunicació efectiva per mobilitzar la gent. Gràcies a missatges com “persones que tenen cura de la terra” o “conversar per conservar”, la custòdia del territori pot ser un concepte atractiu ja que connecta amb les emocions.

Captació de socis. Els recursos econòmics i el suport que aporten els socis, per petits que siguin, són indis-

pensables per garantir una mínima estructura organitzativa i una certa independència de recursos externs. Per captar nous socis, sigui quin sigui el nivell de compromís, és imprescindible recalcar els serveis i els intangibles que rebran, així com els resultats obtinguts per les accions de conservació de l'entitat.

Voluntariat. Es tracta d'una estratègia fonamental per a qualsevol organització, sobretot per a les més petites. Les persones voluntàries aporten dedicació i són un potent altaveu per difondre el missatge de l'entitat. Poden exercir funcions diverses, des de tasques que no requereixen una formació específica fins a altres que necessiten experiència.

Campanyes de captació de fons. Aquestes campanyes ofereixen maneres diverses per contribuir a la causa, si bé la seva funció principal és la de generar consciència i compromís. El micro mecenatge (*crowd funding*), a través de plataformes en línia, s'està erigint com una altra via per obtenir recursos d'una gran quantitat de persones.

ESTUDI DE CAS

LA SETMANA EUROPEA DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI (2012)

La primera Setmana Europea de la Custòdia del Territori (del 28 de setembre al 7 d'octubre de 2012), una iniciativa del Projecte LandLife, va ser tot un èxit gràcies a la participació activa de la ciutadania. Un total de 231 organitzacions, administracions, grups de voluntaris, empreses, escoles i altres institucions van organitzar més de 420 esdeveniments inspirats en l'objectiu comú de preservar el patrimoni natural, cultural i paisatgístic. Tot plegat va permetre que més de 15.000 persones fessin una contribució a la conservació de la natura i així fer un pas endavant per a la custòdia del territori a Europa.

La campanya *Connecta't amb la Natura*, organitzada per implicar la ciutadania en la Setmana Europea de la Custòdia del Territori, emplaçava a reviure els plaers senzills d'estar en contacte amb la natura, i a compartir aquestes experiències amb fotografies. La campanya va rebre més de 250 fotos, i les més valorades van formar part d'una exposició itinerant per tot Europa.

Més informació i fotografies:
www.landlifeweek.eu

SIMONE GUIDETTI

Productes i serveis. Les entitats de custòdia poden utilitzar estratègies de mercat per promoure activitats econòmiques sostenibles a les finques amb acords, com ara l'agricultura, la silvicultura, l'educació ambiental, l'ecoturisme o l'artesanía. Aquests productes i serveis poden aportar alguns ingressos a les entitats i a la propietat, i es poden entendre com un tipus d'emprenedoria social vinculada a l'economia verda.

Estratègies educatives. L'educació és la via més directa per sensibilitzar, ja que comporta una transferència de coneixements i és capaç de generar noves actituds i valors. L'escola i les activitats de lleure són espais on moltes persones s'eduquen, pel que són idonis per promoure la custòdia del territori.

Quadre 4.

DIFERENTS VIES PER IMPLICAR-NOS COM A PERSONES AMB LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Informar i interactuar. Com a ciutadans i ciutadanes, podem informar-nos de l'activitat de les entitats de custòdia a través dels mitjans de comunicació, xarxes socials, pàgines web, llibres, butlletins, etc.

Visitar espais naturals i finques amb acords de custòdia. L'oferta de visites guiades ens permet connectar amb la natura i conèixer els projectes de les organitzacions.

Participar en activitats organitzades per les entitats de custòdia. Aquest tipus d'organitzacions són molt actives i ofereixen un ampli ventall d'activitats.

Comprar de manera responsable. Com a consumidors, podem comprar molts productes (menjar, begudes, roba, artesanía, etc.) amb matèries primeres procedents de finques amb acords, així com marxandatge (llibres, pòsters, samarretes, joguines, etc.).

Fer-nos voluntaris. Les entitats de custòdia ofereixen una àmplia oferta de voluntariat, i podem participar en una activitat puntual o incorporar-nos al voluntariat estable de l'organització.

Donacions a projectes, inversions socials i micro mecenatge. Podem fer contribucions monetàries a les múltiples campanyes i accions promogudes per entitats de custòdia.

Associar-nos a l'entitat. I així formar part de l'entitat de custòdia.

Líders d'opinió i ambaixadors. Es tracta de difondre el missatge de la conservació entre la nostra xarxa de contactes i implicar-los a través de la custòdia del territori.

FUNDACIÓ EMYS

EMPRESSES: LA BIODIVERSITAT COM A PART DE LA SEVA RESPONSABILITAT SOCIAL CORPORATIVA

Cada cop és més clar que l'èxit econòmic de les empreses va intrínsecament unit a la seva acció social i ambiental. Tot i que encara no és una estratègia majoritària, moltes empreses presten una dedicació creixent a la denominada "Responsabilitat Social Corporativa" (RSC), un concepte que ajuda a integrar una perspectiva social i ambiental a l'acció comercial de les companyies, sempre de manera voluntària. En el context de la seva RSC, les empreses poden jugar un rol positiu en la conservació de la biodiversitat, i en aquest àmbit la custòdia del territori ofereix bones oportunitats.

Les entitats de custòdia poden contribuir a establir ponts entre les empreses i la biodiversitat. Una manera és fixar-se en les estratègies de RSC de les empreses i, conjuntament amb els seus responsables, impulsar vies de col·laboració que beneficiïn ambdues parts. En alguns casos, es poden establir aliances potents que aportin recursos a les entitats per desenvolupar projectes conjunts, o bé altres vies de cooperació basades en l'assessorament que pot oferir l'entitat en àmbits com el voluntariat corporatiu, campanyes de màrqueting, estudis sobre els efectes de l'acció empresarial en la biodiversitat, etc. A través d'aquestes aliances, el sector privat pot incrementar el seu compromís amb les entitats.

Moltes activitats empresarials comporten un ús intens i extens del territori (gestió d'abocadors, construcció d'infraestructures, parcs logístics, etc.). Aquest tipus d'empreses poden tenir interès en patrocinar aliances amb entitats de custòdia com a mecanisme de compensació de les seves ac-

tivitats. En aquest sentit, els bancs d'hàbitats estan desenvolupant models de compensació i inversió en biodiversitat en què les entitats de custòdia poden tenir un paper important.

CUSTÒDIA CORPORATIVA

La RSC pot conduir a l'anomenada *custòdia corporativa o empresarial*, una variant que implica a empreses que posseeixen extensions de terra. Les opcions disponibles són diverses (Stolton i Dudley, 2007): 1) Transferir la propietat a una entitat de custòdia; 2) Dedicar la propietat (o una part) a la conservació de la biodiversitat mitjançant un acord de custòdia; i 3) Gestionar directament la propietat amb objectius de conservació.

Totes aquestes opcions poden comportar projectes col·laboratius amb entitats de custòdia i fins i tot materialitzar-se en acords de custòdia. D'aquesta manera, la custòdia del territori ofereix a les empreses propietàries de terrenys amb elevat valor natural una bona oportunitat per reforçar la seva reputació social.

D'altra banda, hi ha empreses que si bé no són propietàries de terrenys d'interès natural, sí que disposen dels seus drets d'ús. És el cas de moltes empreses que aprofiten recursos naturals (aigua, energia, sol, etc.), amb les quals també es poden buscar acords de col·laboració. I en les destinacions turístiques, les entitats de custòdia poden establir col·laboracions amb empreses de serveis turístics i propietaris locals per fomentar activitats ecoturístiques en finques privades.

ALTRES INVERSORS PRIVATS

Inversors socials, filantrops i fundacions privades també poden ser una font important de finançament per a la custòdia del territori. Així mateix, els ordes religiosos i els centres hospitalaris, en molts llocs propietaris d'amplies extensions de terrenys, poden jugar un paper important. Per atraure aquest tipus d'agents i inversors, i perquè visualitzin i comprenguin els beneficis de la custòdia del territori, cal un gran esforç de comunicació per part de les entitats. A un altre nivell, les donacions també són una opció per a aquest tipus de finançadors.

Per la seva banda, els governs i les autoritats locals poden fomentar les inversions privades en custòdia del territori amb incentius i altres beneficis. Mitjançant desgravacions fiscals, deduccions o altres incentius, els mecenes privats es poden sentir atrets a invertir en iniciatives de custòdia del territori. Per enfortir aquest procés, cal que els governs desenvolupin mecanismes per estimular tot tipus d'empreses (també les entitats financeres) a implicar-se en la conservació de la natura com a part de la seva RSC.

Quadre 5.

ARGUMENTS PERQUÈ LES EMPRESES S'IMPLIQUIN EN LA CONSERVACIÓ I LA GESTIÓ DEL TERRITORI

Bona imatge. Qualsevol empresa es beneficiarà si dona a conèixer als seus grups d'interès (i a la ciutadania en general) el seu compromís social amb la conservació de la biodiversitat.

Eco-condicionalitat. Cada cop més, moltes ecoetiquetes, subvencions i fins i tot autoritzacions per a noves activitats requereixen una gestió responsable d'àrees d'especial interès natural.

Mecanismes de compensació. Hi ha empreses que han creat noves zones protegides com a via per compensar la transformació del sòl que han provocat en altres zones. Aquest tipus de mecanismes són controvertits i necessiten un tractament adequat per evitar el seu ús massiu.

Beneficis econòmics. Derivats de desgravacions fiscals, accés a subvencions o pel desenvolupament de noves activitats econòmiques com l'ecoturisme.

Conservació lligada al model de negoci. Les empreses també poden protegir extenses zones pels serveis ambientals que aquestes àrees els proporcionen.

Conservació com a part de la RSC. Les empreses més compromeses amb el medi ambient inverteixen cada vegada més en conservació de la biodiversitat com a part de la seva Responsabilitat Social Corporativa (RSC).

Font: Stolton i Dudley (2007).

OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI A EUROPA

La custòdia del territori és una aproximació a la conservació de la natura molt versàtil, que utilitza una gran varietat d'instruments i que implica molts agents públics i privats. Per això, es pot utilitzar com una eina pràctica per implementar les polítiques europees de conservació de la biodiversitat i per complementar altres polítiques i normatives. A més, pot generar noves oportunitats per a la conservació de la natura a la UE i, en definitiva, ajudar a complir amb l'enorme repte que significa la conservació de la biodiversitat a Europa.

D'altra banda, la custòdia del territori inclou elements suficients per esdevenir una potent plataforma de comunicació per apropar la natura a la població europea i per oferir diferents vies per participar d'una manera activa i directa en el desenvolupament de la xarxa Natura 2000, la Directiva marc de l'aigua i el concepte d'una *Infraestructura Verda* d'àmbit europeu.

La Unió Europea acull una gran riquesa i diversitat d'hàbitats, espècies, ecosistemes, paisatges i cultures. Per això, els estats estan implementant normatives i polítiques europees que aportin solucions factibles, viables i significatives per conservar la biodiversitat. En aquest context, els agents locals són una peça clau i la custòdia del territori ha de servir per aprofitar l'experiència i el coneixement d'aquests agents per ajudar a implementar les polítiques i instruments europeus de conservació de la biodiversitat.

En conclusió, l'enfocament multidisciplinari i transversal de la custòdia del territori ofereix una gran oportunitat per donar suport a les polítiques europees de conservació de la natura i altres instruments com la Directiva marc de l'aigua, l'Estratègia temàtica per a la protecció del sòl, la Infraestructura Verda Europea i el Conveni Europeu del Paisatge.

CUSTÒDIA DEL TERRITORI A EUROPA: DIFERENTS CONTEXTOS I APROXIMACIONS

La primera anàlisi exhaustiva de la custòdia del territori a Europa va ser un informe del Consell d'Europa titulat *Private or voluntary systems of natural habitats protection and management* (Shine, 1996). Aquesta recerca mostrava l'amplitud d'aquests models a Europa i descrivia la tasca d'organitzacions conservacionistes de països com el Regne Unit, Països Baixos, França, Suïssa o Alemanya.

L'informe conclouïa que “el grau de desenvolupament dels mecanismes voluntaris de conservació i gestió de la natura ve sovint determinat pel context legal de cada país i per la seva cultura i tradició política”. Així, per exemple, es comparava el cas dels països escandinaus amb el del Regne Unit i el dels Països Baixos. En el primer cas, la propietat pública s'erigia com el principal instrument de conservació i el paper de les organitzacions privades era més aviat secundari i complementari. En canvi, al Regne Unit i els Països Baixos, el treball conjunt amb propietaris i el paper de les organitzacions privades eren (i són) un component fonamental de les polítiques nacionals de conservació de la natura, amb entitats de custòdia molt potents com el National Trust o Natuurmonumenten. Així doncs, el rol de les entitats de custòdia en la conservació dels paisatges europeus és molt variable segons el país o regió.

L'informe del Consell d'Europa ja apuntava que “seria molt interessant que cada país desenvolupés instruments legals i econòmics per facilitar i incentivar que el sector privat (ciutadania, organitzacions conservacionistes i empreses) s'impliqués activament en la conservació dels paisatges naturals i rurals”. Una necessitat, però, que requereix temps, advertia l'informe. Precisament, quinze anys després d'aquell estudi, el projecte LandLife vol afrontar aquest repte i incrementar l'ús dels instruments de custòdia del territori al llarg de tot Europa.

En el marc del projecte LandLife es va elaborar *l'Estudi del desenvolupament i la implementació de la custòdia del territori a l'Arc Mediterrani i a Europa* (Quer et al., 2012). La conclusió general d'aquest estudi és que el grau de coneixement i desenvolupament d'aquests instruments varia considerablement entre les regions i els països. Una situació que requerirà nous estudis en el futur per disposar d'anàlisis més detallades.

Quadre 6. UNA BREU HISTÒRIA DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI A EUROPA

Fundat l'any 1895, el National Trust britànic es pot considerar l'embrió de les entitats de custòdia a Europa. Poc després de la seva creació, altres organitzacions van seguir la seva estela, com Natuurmonumenten (fundat l'any 1905) i els Landschaften provincials als Països Baixos, i més tard el Conservatori del Litoral francès (1975), que no és una ONG sinó una agència pública que utilitza acords voluntaris, per la qual cosa també es pot considerar una entitat de custòdia del territori.

L'ús del terme *custòdia del territori* per referir-se a aquest tipus d'instruments té el seu origen en els estats nord-americans de Nova Anglaterra. El 1989 diversos països de l'Europa Central (República Txeca, Polònia, Hongria i Eslovàquia) van començar una dècada d'intercanvis i debats sobre noves aproximacions per a la conservació de la natura, en què van participar entitats i institucions locals, al costat d'organitzacions i experts de Nova

Anglaterra que utilitzaven el concepte de custòdia del territori.

Gairebé al mateix temps, a Catalunya es van iniciar contactes entre experts i organitzacions conservacionistes, que van donar lloc al Seminari Internacional de Custòdia del Territori de Montesquiú (2000), en el qual es va presentar el concepte i diversos exemples internacionals (de Canadà, França, Itàlia i els Estats Units) a un públic format sobretot per experts en conservació. El Seminari va servir d'impuls per crear el 2003 la Xarxa de Custòdia del Territori (xct).

A partir d'aquests precedents, van tenir lloc diversos intercanvis europeus ja sota el concepte de custòdia del territori. La Unió Txeca per a la Conservació de la Naturalesa (ČSOP) i la xct van compartir experiències durant tres intercanvis entre 2006 i 2009, als que posteriorment s'hi van afegir Legambiente-Lombardia d'Itàlia i l'Associació

Alemanya per la Cura de la Terra (DVL en alemany). D'aquestes visites en va sorgir el 2009 la *Declaració de Milà de Custòdia del Territori*, que proposa estendre el concepte per tot Europa. Un concepte que la DVL anomena “cura de la terra”, de manera semblant a com es fa a Austràlia.

Entre 2004 i 2006 el concepte es va estendre també per Espanya, gràcies al lideratge de la *Plataforma de Custòdia del Territori*, gestionada per la *Fundación Biodiversidad*, i de noves xarxes regionals de custòdia, totes les quals es van unir el 2011 per crear el *Foro de Redes y Entidades de Custòdia del Territorio* (FRECT).

Aquest breu repàs històric té una nova fita al setembre del 2011, quan s'inicia el projecte LandLife, que té per objectiu aconseguir nous avenços en aquest procés (vegeu pàg. 43).

Font: elaborat a partir de Quer et al. (2012).

XAVIER BASORA

UN INSTRUMENT PER IMPLEMENTAR LA XARXA NATURA 2000 I L'ESTRATÈGIA DE LA UE SOBRE LA BIODIVERSITAT FINS 2020

La xarxa Natura 2000 és la pedra angular de la política comunitària sobre biodiversitat. Aquesta xarxa té un paper crucial en la protecció d'hàbitats i espècies amenaçades i s'integra en molts altres programes, normes i instruments financers de la UE.

Està formada per les Zones d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA), definides i designades per cada Estat sobre la base de la Directiva d'Aus (2009/147/EC), i les Zones d'Especial Conservació (ZEC), basades en la Directiva Hàbitats (92/43/EEC). Natura 2000 és la xarxa coordinada d'espais protegits més extensa del món, amb unes 26.000 àrees que cobreixen el 18% del territori de la UE.

L'objectiu general de la xarxa Natura 2000 és assegurar un "estat de conservació favorable" per als hàbitats i espècies rellevants a escala europea. Un repte que requereix als Estats membres que apliquin mesures efectives de gestió a llarg termini.

MESURES CONTRACTUALS

Encara que la custòdia del territori no s'esmenta específicament en les directives que creen la xarxa Natura 2000, es podria considerar com un tipus de "mesura contractual", tal com ho defineix l'article 6 de la Directiva Hàbitats: "Per a les zones d'especial conservació, els Estats membres hauran de fixar les mesures de conservació necessàries que implicaran, si s'escau, l'aplicació de plans de gestió, específics als llocs o integrats en altres plans de desenvolupament, i les apropiades mesures reglamentàries, administratives o contractuals,

que responguin a les exigències ecològiques dels tipus d'hàbitats naturals de l'annex I i de les espècies de l'annex II presents en els llocs".

Els espais de la xarxa Natura 2000 no gaudeixen d'una protecció estricta, sinó que més aviat són llocs on es permet una certa flexibilitat d'usos. Així per exemple, la xarxa pretén mantenir aquelles pràctiques agrícoles tradicionals que contribueixen a conservar la biodiversitat i de les quals depenen molts hàbitats i espècies. La xarxa Natura 2000 té i tindrà un paper clau en complir l'objectiu que s'ha marcat l'Estratègia de Biodiversitat de la UE, el d'aturar la pèrdua de biodiversitat l'any 2020. Aleshores, la major part dels espais de la xarxa ja s'hauran designat, si bé encara hi haurà molts que requeriran de plans de gestió efectius, uns plans en l'elaboració i execució dels quals caldrà implicar molts agents de la societat civil.

La xarxa Natura 2000, amb tot el seu entramat legal, administratiu i financer a escala europea i dels Estats membres, s'erigeix com una base sòlida sobre la qual desenvolupar la custòdia del territori a la UE. Per la seva banda, la custòdia del territori es presenta com una eina rellevant per a implicar els agents de la societat en la gestió dels espais Natura 2000. D'aquesta manera, la custòdia del territori pot esdevenir el concepte de referència per a la implicació social a la xarxa europea d'espais naturals, i servir per iniciar un nou pas endavant per a aquest important instrument europeu de conservació de la biodiversitat.

L'ESTRATÈGIA DE LA UE SOBRE LA BIODIVERSITAT FINS 2020

Les institucions europees i els Estats de la UE s'han fixat objectius molt ambiciosos per aturar la pèrdua de biodiversitat en el territori europeu i contribuir així a un objectiu que en realitat és mundial. Al març de 2010, els líders de la UE van establir el següent objectiu: aturar l'any 2020 la pèrdua de biodiversitat i la degradació dels serveis ecosistèmics de la UE, i restaurar-los en la mesura del possible, incrementant al mateix temps la contribució de la UE a la lluita contra la pèrdua de biodiversitat mundial. Per complir aquest objectiu, la Comissió Europea va adoptar al maig de 2011 una nova estratègia que fixa les accions necessàries.

L'Estratègia de la UE sobre la biodiversitat fins 2020 es divideix en sis grans àmbits per afrontar les sis principals pressions que fan disminuir la biodiversitat. En aquesta estratègia, la custòdia del territori té un paper

important. Així, per exemple, pot contribuir a implementar les directives Hàbitats i Aus, a garantir la bona gestió de la xarxa Natura 2000 i a sensibilitzar i implicar els agents interessats, actuacions previstes a l'Estratègia.

L'Estratègia de la UE sobre biodiversitat fins 2020 és ambiciosa i requereix la cooperació i contribució de tots els Estats membres, les parts interessades i la societat civil. En aquest sentit, l'Estratègia aporta a la Comissió Europea i als Estats membres un marc de referència sobre el qual desenvolupar noves aliances per conservar la biodiversitat i altres elements com el paisatge, l'aigua i el sòl, a més dels serveis associats. Per la seva banda, la custòdia del territori ofereix eines versàtils per formalitzar i implementar aquestes aliances. A més, permet generar beneficis socials i econòmics, de manera que la protecció de la biodiversitat es pot convertir en una manera eficaç i transversal per satisfer diverses polítiques alhora.

GESTIÓ DEL PAISATGE RURAL TRADICIONAL A FINLÀNDIA

La vall del riu Rekijoka, amb 1.209 hectàrees de boscos, pastures i paisatge fluvial, acull alguns dels hàbitats més vulnerables de Finlàndia. La majoria dels hàbitats estan protegits i gestionats a través d'acords voluntaris amb propietaris privats.

Aquests acords s'emmarquen sota el Programa Finlandès de Boscos i Biodiversitat "Metso". Gestió integrada, cooperació amb agents del territori i promoció dels productes locals amb valor afegit, són conceptes clau d'aquest programa. Els seus objectius són els de millorar la gestió de pastures i prats, assolir acords de custòdia en boscos, millorar l'efectivitat de la gestió, protegir espècies i serveis ecosistèmics, i sensibilitzar la ciutadania sobre la importància d'aquests hàbitats amb accions de comunicació.

Entre els agents implicats, el Govern intervé en la compra i la gestió de zones sensibles, i també ofereix finançament públic per a la gestió. D'altra banda, diverses ONG també estan implicades en activitats de gestió.

Més informació: Ministry of the Environment of the Republic of Estonia (2004). *Coastal meadow management. Best Practice Guidelines.*

CONNEXIONS AMB LA POLÍTICA AGRÀRIA COMUNITÀRIA (PAC)

La conservació de la natura ha anat evolucionant en les últimes dècades d'un enfocament centrat en salvar algunes espècies a aproximacions molt més àmplies. En paral·lel, hi ha un reconeixement creixent de les interaccions positives entre algunes activitats humanes i la pròpia natura. De fet, la major part de paisatges europeus necessiten d'algun tipus d'activitat o gestió per mantenir-se.

ESPAIS AGRARIS D'ELEVAT VALOR NATURAL

A tot Europa, els usos tradicionals i les pràctiques agràries ancestrals han anat modelant paisatges singulars. Així, les relacions entre agricultura, ramaderia i medi natural han anat evolucionant i amb el temps la biodiversitat d'aquests llocs ha augmentat. Són els anomenats "espais agraris d'elevat valor natural", terres que varien segons el país, les regions biogeogràfiques i el tipus d'hàbitat, però que comparteixen l'esforç ancestral d'agricultors locals, que són i han de seguir sent la seva garantia de pervivència.

Nombrosos estudis han demostrat com els sistemes agraris de baixa intensitat contribueixen a la biodiversitat. Amb l'objectiu de mantenir aquests paisatges culturals d'elevat interès natural, els Estats membres han de fomentar i reforçar el manteniment de l'agricultura extensiva i les seves pràctiques tradicionals associades. Un suport que s'ha de materialitzar en mesures econòmiques i socials perquè agricultors i ramaders puguin continuar vivint i treballant les seves terres.

Partint d'aquestes premisses, molts experts han reclamat que qualsevol estratègia europea de conservació de la biodiversitat integri l'àmplia diversitat d'espais agraris d'elevat valor natural, tant els que es troben dins de la xarxa Natura 2000 com els que estan fora (Oppermann *et al.*, 2012). I novament, la custòdia del territori ofereix oportunitats per fomentar la conservació d'aquests espais, comunicar els seus beneficis i implicar la gent en la seva cura.

ESTUDI DE CAS

RAMADERIA I NOUS MODELS DE FINANÇAMENT A IRLANDA | IRLANDA

The Burren és un dels exemples més destacats de paisatge càrstic-glacial a Europa Occidental. Situat a l'oest d'Irlanda, gairebé tota la seva extensió (720 km²) forma part de la xarxa Natura 2000. Els seus valors naturals depenen en gran mesura de pràctiques tradicionals de pasturatge extensiu. Tanmateix, l'espai està aïllat i la seva població està envellint.

El projecte BurrenLIFE (2004-2009) es va iniciar com una prova pilot d'agricultura sostenible per conservar i recuperar hàbitats clau i per desenvolupar complicitats entre els agents més rellevants del territori. El projecte es va ampliar amb el Programa d'Agricultura per a la Conservació a Burren (2010-2013), enfocat a trobar un nou model de gestió agrària sostenible per part dels agricultors, amb l'assessorament del govern i d'ONG. A través d'aquest programa, els agricultors cobren sobre la base del treball que desenvolupen, i sempre que s'aconsegueixi una millora de la qualitat de l'hàbitat.

Més informació: www.BurrenLIFE.com

BRENDAN DUNFORD

POLÍTICA AGRÀRIA COMUNITÀRIA I INSTRUMENTS PER AL DESENVOLUPAMENT RURAL

La reforma de la Política Agrària Comunitària (PAC) ofereix oportunitats per a la custòdia del territori. Si bé els detalls del nou període de desenvolupament de la PAC (2014-2020) s'estan acabant de perfilar, tot apunta que la custòdia del territori pot contribuir significativament a la implementació de la nova PAC, promovent pràctiques agràries respectuoses amb el medi ambient i donant a conèixer els espais agraris d'elevat valor natural.

Les entitats de custòdia estan ben posicionades per assessorar els agricultors i ramaders que hagin d'aplicar els instruments i mesures derivades de la nova PAC, tant si són obligatoris com voluntaris. Les xarxes de custòdia i les seves organitzacions han d'explorar aquestes oportunitats, tant a escala europea com estatal i regional, i recopilar exemples i bones pràctiques de com la custòdia del territori contribueix a la conservació de la biodiversitat en el marc de la PAC.

ESTUDI DE CAS

CONSERVACIÓ D'OCELLS LIMÍCOLES EN ELS PÒLDERS HOLANDESOS | PAÏSOS BAIXOS

Ronde Hoep, un pòlder de 1.260 hectàrees situat a les terres més baixes d'Holanda, acull un hàbitat molt adequat per al tètol cuanegre (*Limosa limosa*), un dels ocells camallargs més amenaçats d'Europa. L'organització Landschap Noord-Holland i els agricultors gestionen conjuntament les praderies humides del pòlder per afavorir l'espècie.

La part central del pòlder consisteix en un santuari d'aus, d'unes 160 hectàrees d'extensió, on els individus juvenils troben una zona humida i tranquil·la, apta per al seu desenvolupament. Per respectar aquesta zona, els agricultors limiten l'ús de fertilitzants i adapten el règim de sega a les necessitats de les aus.

Al pòlder Ronde Hoep, unes 20 persones realitzen cada any accions voluntàries de seguiment de nius i de parcel·les d'ocells, treballant conjuntament amb els agricultors. I al llarg dels Països Baixos, unes 9.500 persones contribueixen voluntàriament al manteniment de les poblacions d'aus.

Més informació:
www.landschapnoordholland.nl

AAD VAN PAASSEN

ALTRES POLÍTIQUES EUROPEES I INSTRUMENTS LEGALS QUE ENCAIXEN AMB LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

La custòdia del territori també pot complementar altres polítiques i instruments legals de la UE: la Directiva marc de l'aigua, l'Estratègia temàtica per a la protecció del sòl, la Infraestructura Verda per a la UE i el Conveni europeu del paisatge. A més, atès que és un instrument per a la implicació social en la conservació de la natura, la custòdia del territori és coherent amb el Conveni d'Aarhus sobre accés a la informació, participació pública en la presa de decisions i accés a la justícia en temes ambientals, un conveni de 1998 que s'aplica a la UE a través de diverses directives relacionades amb el medi ambient.

LA DIRECTIVA MARC DE L'AIGUA (DMA)

Aquesta directiva, aprovada l'any 2000 i que es renovarà el 2015, estableix un marc legal per a l'acció comunitària en matèria de política d'aigües i proposa un enfocament integral de la gestió de l'aigua. Una de les seves premisses és implicar els usuaris de l'aigua en qualsevol fase del procés que condueixi a aconseguir l'objectiu final: el bon estat de les masses d'aigua de la UE. Aquesta premissa encaixa amb la base participativa de la custòdia del territori.

La DMA afecta directament a agricultors, titulars de terres i en general gestors del territori, que poden han de modificar alguna de les seves pràctiques per complir amb la Directiva. A més, hi ha altres agents que poden participar en iniciatives de custòdia relacionades amb els recursos hídrics i els ecosiste-

mes aquàtics; entre d'altres, pescadors, productors d'energia hidroelèctrica i empreses embotelladores d'aigua.

La DMA s'aplica en diferents tipus de masses d'aigua: llacs, aiguamolls, rius i aigües subterrànies. Atès que els rius i les zones humides solen ser de domini públic, els instruments de custòdia han d'adaptar-s'hi, constituint un cos d'eines recollides sota el nom de *custòdia fluvial*.

L'ESTRATÈGIA TEMÀTICA PER A LA PROTECCIÓ DEL SÒL

Els sòls són essencials per a l'agricultura, la biodiversitat, la qualitat de l'aigua, la salut humana i els serveis dels ecosistemes. Amb l'objectiu de fomentar uns usos sostenibles del sòl, l'any 2006 es va aprovar l'Estratègia temàtica per a la protecció del sòl, el desplegament de la qual es basa en la prevenció, la protecció de les funcions del sòl i la restauració de sòls degradats.

La custòdia del territori pot promoure sòls de major qualitat a través de la integració de bones pràctiques (especialment agràries) en els acords amb la propietat, i d'accions de sensibilització perquè la societat civil conegui millor la importància que tenen uns sòls en bon estat. Uns sòls saludables són també fonamentals per als objectius de l'Estratègia de la UE sobre biodiversitat fins 2020, ja que agricultura, gestió de sòls i biodiversitat estan íntimament relacionats.

UNA INFRAESTRUCTURA VERDA PER A LA UE

La Comissió Europea defineix *Infraestructura Verda* com una xarxa estratègicament planificada d'espais verds d'elevada qualitat i altres elements ambientals. Un cop s'implanti amb èxit, aquesta xarxa ha de compatibilitzar les necessitats de la natura i de les persones, oferint una gran varietat d'usos i serveis. La xarxa, que es desplega per entorns urbans i rurals, inclou zones seminaturals, espais naturals i elements artificials.

L'objectiu d'aquest enfocament és millorar la connectivitat entre les zones naturals existents i assegurar la coherència ecològica de la xarxa Natura 2000, mitjançant la creació de corredors verds i passeres per a la fauna. En aquest marc la custòdia del territori pot aportar el seu gra de sorra, ja que és aplicable tant a l'interior com a l'exterior de la xarxa Natura 2000; i, de fet, el seu potencial és encara més gran si es té en compte que els elements integrants de la Infraestructura Verda no solen disposar de figures legals de protecció.

EL CONVENI EUROPEU DEL PAISATGE

Es tracta del primer conveni internacional dedicat específicament als paisatges. Aquest instrument presenta una aproximació nova, segons la qual totes les persones tenen dret a beneficiar-se d'uns paisatges de qualitat, i l'obligació de mantenir-los en bones condicions. Un enfocament, doncs, molt alineat amb les premisses de la custòdia del territori.

La protecció i la gestió del paisatge és un marc que ofereix oportunitats interessants i evidents per a la custòdia del territori. De fet, en molts dels llocs amb acords de custòdia el valor paisatgístic sol ser destacat, de manera que la custòdia del territori pot contribuir també a incrementar el reconeixement social dels paisatges europeus. En aquest sentit, la custòdia del territori pot recolzar-se en el Conveni europeu del paisatge i els instruments legals (tant de planificació com de gestió) que se'n deriven.

CUSTÒDIA FLUVIAL A LES RIBERES DEL TER | CATALUNYA

El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis - Museu del Ter (CERM), conjuntament amb tres municipis (Torelló, Masies de Voltregà i Manlleu), aplica des de 2009 un programa d'acords de custòdia fluvial amb diversos propietaris públics i privats de la conca alta del riu Ter.

L'objectiu és generar una responsabilitat en la gestió del riu entre els seus usuaris i propietaris, però també en el si de l'Agència Catalana de l'Aigua. El CERM promou mesures de conservació per protegir valors existents, restaurar el bon estat ecològic i assolir nivells elevats de biodiversitat. També realitza estudis de seguiment per avaluar els resultats de les accions, desenvolupa un programa d'educació ambiental a la zona i dissenya itineraris naturalístics.

El CERM és membre del grup de treball de custòdia fluvial de la Xarxa de Custòdia del Territori de Catalunya (xct), creat el 2008 per promoure iniciatives de custòdia del territori en rius.

Més informació:
www.mitmanlleu.org/cerm/custodia

OPORTUNITATS DE FINANÇAMENT COMUNITARI PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

La protecció i gestió de la natura a Europa es finança a través d'una varietat de fons d'origen local, regional, nacional, comunitari i internacional. La localització dels terrenys objecte de custòdia, la biodiversitat que hi habita, el fet de formar part de la xarxa Natura 2000 i les activitats que s'hi duen a terme són factors que determinaran el finançament públic disponible per dur-hi a terme iniciatives de custòdia del territori. Cada lloc és únic i les fonts de finançament disponibles variaran en conseqüència.

Com s'ha vist, la custòdia del territori a Europa es caracteritza per la varietat d'enfocaments jurídics i la diversitat dels agents implicats. Igualment, hi ha múltiples ajuts i subvencions públiques disponibles per a les entitats i persones que vulguin desenvolupar iniciatives de custòdia del territori. En aquest sentit, el paper de les entitats pot consistir en ajudar els titulars de finques a localitzar oportunitats de finançament i també a facilitar-los la seva tramitació.

Actualment, els instruments financers més rellevants de la UE per a la custòdia del territori són els fons estructurals, especialment el Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER), el Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER) i l'instrument financer per al Medi Ambient (LIFE +).

El proper període de programació de la Unió Europea (2014-2020) es desplegarà amb múltiples pro-

grames, que oferiran oportunitats interessants per finançar un enfocament integrat de la conservació de la natura com el que proposa la custòdia del territori. Els més destacats són la xarxa Natura 2000, la reforma de la PAC i els programes de desenvolupament rural (Leader i altres).

XARXA NATURA 2000

Si les activitats de custòdia del territori es produeixen dins d'espais inclosos a la xarxa Natura 2000, el seu finançament dependrà dels Estats membres, que són responsables de la implementació de Natura 2000. Encara que aquesta xarxa és la peça clau de la política comunitària de biodiversitat, no disposa d'un instrument financer específic, però sí que es beneficia d'una varietat de fonts de finançament, tant de la UE com a escala nacional, com ara el programa LIFE +, el Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER), els fons estructurals i el finançament privat.

D'altra banda, Natura 2000 com a política ha introduït noves vies de col·laboració amb les persones que posseeixen o gestionen finques. Alguns Estats membres han incorporat nous instruments participatius, financers i fiscals per encoratjar la propietat vers la conservació de la natura. Per exemple, a França es poden signar acords voluntaris en virtut de règims agroambientals, i beneficiar-se d'una reducció d'impostos a partir d'uns criteris clars de gestió sostenible del territori.

EL FONS EUROPEU DE DESENVOLUPAMENT REGIONAL (FEDER)

El FEDER té per objectiu donar suport a la cohesió econòmica i social mitjançant la correcció dels desequilibris regionals. Cofinancia iniciatives de desenvolupament regional i local en una diversitat d'àrees, incloent el medi ambient i la mitigació del canvi climàtic, i, per tant, podria finançar iniciatives de custòdia del territori. No obstant això, l'accés als fons FEDER per part de les entitats de custòdia dependrà en darrer terme de les decisions dels Estats membres sobre la manera d'aplicar aquests fons.

PROGRAMA LIFE +

El programa LIFE +, l'instrument de finançament comunitari del medi ambient, ha cofinançat fins ara diversos projectes de custòdia del territori, incloent mesures com l'adquisició, l'arrendament i els drets d'ús de la terra. La Comissió Europea està acabant de revisar i ajustar aquest instrument, per relligar-lo amb l'Estratègia de la UE sobre la biodiversitat fins 2020.

El nou programa per 2014-2020, en procés de debat mentre s'escri-

uen aquestes línies, podrà incloure subprogrames de 'medi ambient' i 'acció pel clima' i promourà les aliances entre agents. Moltes iniciatives de custòdia del territori cauran dins d'aquestes categories i seran susceptibles de rebre finançament.

FONS EUROPEU AGRÍCOLA DE DESENVOLUPAMENT RURAL (FEADER)

El FEADER ofereix una gran quantitat de recursos disponibles per a la custòdia del territori ja que moltes de les seves activitats s'ajusten als criteris d'assignació del fons. La nova proposta de FEADER (2014-2020) estableix sis prioritats de la UE per al desenvolupament rural per contribuir a l'Estratègia de la Unió Europea sobre la biodiversitat fins 2020. La custòdia del territori és apta per al finançament de la prioritat 4, que té per objecte: "restaurar, preservar i millorar els ecosistemes que depenen de l'agricultura i la silvicultura". Així mateix, pot contribuir a desenvolupar amb èxit les mesures agroambientals i per al clima i les mesures de cooperació previstes pel FEADER.

ESTUDI DE CAS

UNA NOVA VIDA PER A LES SALINES DE VILLENEUVE | FRANÇA

Les salines de Villeneuve són un espai Natura 2000 en una zona litoral altament urbanitzada, amb una elevada activitat turística durant l'estiu. La zona ha estat explotada des del s. XII fins al final del s. XX (1989).

Els primers espais van ser adquirits el 1992 pel *Conservatoire du Littoral*, un ens públic dedicat a la protecció de la natura, al manteniment de l'activitat econòmica i a la promoció de l'accés públic a la natura. Des de llavors, i amb l'objectiu de garantir una gestió sostenible de l'espai, el *Conservatoire* ha assolit acords amb l'organització *Conservatoire d'espaces naturels du Languedoc-Roussillon (CEN L-R)*, amb ajuntaments i amb agents econòmics de la zona (ramaders, perquè els ramats mantinguin els hàbitats, i pescadors, per acordar la regulació de la pesca).

Cada dos mesos, el CEN L-R i els agents econòmics es reuneixen per discutir accions de gestió i avaluar l'estat de conservació de l'espai.

Més informació:
www.conservatoire-du-littoral.fr

CUSTÒDIA DEL TERRITORI A CATALUNYA, BALEARS I PAÍS VALENCIÀ

Catalunya i Balears són les regions pioneres de l'Estat espanyol en introduir la custòdia del territori, i Catalunya és una de les regions europees amb més entitats de custòdia del territori (80 el 2012) i on s'hi ha implicat un ventall més ric d'agents públics i privats, que des de 2003 s'agrupen en la Xarxa de Custòdia del Territori (xct). La xct aplega un centenar llarg d'institucions públiques i privades de tota mena: associacions, fundacions, ajuntaments i altres administracions, consorcis, centres universitaris i de recerca i, en menor mesura, persones a títol individual. També cal remarcar les aliances clau de la xct, destacant actualment les que manté amb la Generalitat de Catalunya i amb la Universitat de Vic.

La major part de la superfície de Catalunya és de propietat privada pel que resulta clau implicar els propietaris per consolidar la custòdia del territori al nostre país. Més de 500 propietaris ja han començat a tenir cura de les seves finques a través de la custòdia del territori, i les oportunitats d'implicar més propietaris, pagesos i altres gestors de finques són quasi infinites.

La Generalitat de Catalunya, en els seus nivells tècnic i polític, té un paper clau en el model de custòdia del territori del país. L'aliança públic-privada existent entre la Generalitat i la xct és fonamental, no només pel suport que representa, sinó sobretot per les oportunitats i assoliments que han permès, contribuint de manera decisiva al mapa de la custòdia a Catalunya avui, i la seva contribució a les polítiques públiques de conservació. La Generalitat és membre i ha signat successius convenis marc des de la creació de la xct, l'actual en la forma del *Pla per a la promoció de la custòdia del territori a Catalunya 2011-2014*. Manté un diàleg al més alt nivell, amb sessions temàtiques al Parlament de Catalunya (2002, 2007, 2012), i una Comissió de Desenvolupament de la Custòdia al si del Govern, amb 6 conselleries implicades, fruit dels quals avui ja hi ha 4 lleis catalanes que fan referèn-

cia explícita o implícita a la custòdia del territori. I ha desenvolupat ja dues convocatòries expresses per a donar suport al treball de les entitats de custòdia catalanes (2009 i 2012).

L'acció local té un paper fonamental en la gestió del territori i la conservació dels seus valors i processos naturals. La xct compta entre els seus membres a uns 40 municipis (2012) i consorcis locals de gestió del territori. En alguns casos, aquestes administracions locals són molt actives en l'impuls i consolidació de la custòdia del territori, ja bé actuant com a entitats de custòdia, o canalitzant el treball d'associacions o fundacions de custòdia als seus municipis.

El sector empresarial també s'ha implicat en la custòdia del territori a Catalunya. La xct ha impulsat el programa *Empreses d'acord amb la Terra* a través del qual les empreses, en el marc de la seva Responsabilitat Social Empresarial, poden finançar actuacions de custòdia (a través del *Dossier de Projectes de Custòdia*), impulsar accions de voluntariat corporatiu, fer difusió de la custòdia del territori, crear Reserves Naturals d'Empresa, etc.

L'última peça d'aquest mosaic és implicar la ciutadania. Per tal d'aproximar la custòdia del territori a les persones, la xct aposta per www.viulaterra.cat, un portal web a través del qual el ciutadà pot participar i implicar-se de molt diverses maneres, i accedir a activitats, publicacions vídeos, etc.

El context de crisi econòmica i social genera incerteses sobre el futur de la custòdia del territori a casa nostra, però hi ha elements esperançadors. La crisi econòmica fa disminuir els recursos disponibles per a iniciatives de custòdia i pot fer perillar la viabilitat d'algunes entitats de custòdia. Ara bé, les entitats i propietaris estan començant a vincular la custòdia a conceptes d'emprenedoria i economia social verda que generin activitat econòmica a l'entorn de la

custòdia. La participació de la xct a la xarxa mundial Ashoka d'emprenedors socials l'apropa a aquests plantejaments. També és cert que s'està donant una revisió creixent dels valors de la nostra societat que ha fet augmentar l'interès per la custòdia del territori, també en algunes esferes tècniques, institucionals i fins i tot empresarials. Així, per exemple, el 8è Congrés de la xct (2012, Espai Rural de Gallecs, Plana del Vallès), va centrar-se en la construcció de nous valors i en la cerca de mecanismes innovadors al voltant de l'economia de la custòdia del territori. En aquest escenari actual la xct, com a entitat, aposta per un missatge d'emprenedoria, eficiència, serveis per a la custòdia i autonomia de treball, que garanteixin la viabilitat dels plans directors estratègics de la xct, actualment en la seva 3a època, 2012-2016.

El futur de la custòdia del territori a Catalunya passa per aquí: consolidar i difondre la custòdia del territori en un context de canvi de valors més solidaris i cooperatius; capacitar les entitats de custòdia per garantir la

qualitat de les seves actuacions; consolidar nous models de registre d'acords de custòdia, en un nou marc legal més clar per a la custòdia del territori; cercar noves vies de finançament per a les entitats de custòdia i per a les seves iniciatives de custòdia; i valoritzar les externalitats positives i l'efectivitat de la custòdia del territori.

Amb el projecte LandLife, coordinat per la xct en aliança amb entitats de diferents països, s'obren noves oportunitats per establir ponts amb iniciatives i entitats de custòdia d'arreu d'Europa, i consolidar aliances que contribueixin a l'impuls i el reforçament de la custòdia del territori al nostre país. Tanmateix, LandLife és un pas més en la tradició internacional de la xct, que des dels seus inicis manté relacions i accions comunes amb països tan diversos com Alemanya, Brasil, Canadà, Costa Rica, EUA, França o Txèquia, per citar-ne alguns. La Unió Europea i l'Amèrica Llatina són dues àrees clau d'internacionalització de la xct.

Quadre 7.

CUSTÒDIA DEL TERRITORI A CATALUNYA, BALEARS I PAÍS VALENCIÀ: DADES GENERALS

	CATALUNYA	PAÍS VALENCIÀ	ILLES BALEARS
Nombre d'acords de custòdia	634	196	227
Nombre d'acords de custòdia en espais natura 2000	> 173	> 100	>23
Superfície total amb acords de custòdia	62.129 ha (terrestre) 230.000 ha (marina)	5.390 ha (terrestre) 0 ha (marina)	22.704 ha (terrestre) 0 ha (marina)
% de superfície de territori amb acords de custòdia respecte la superfície total de cada territori	1,94% (superfície terrestre)	0,23% (superfície terrestre)	4,55 % (superfície terrestre)

Font: Catalunya: *V Inventari d'Acords i Entitats de Custòdia del Territori a Catalunya*, 2012; País Valencià: Avenença (comunicació personal), dades de 2012; Illes Balears: *Inventari d'iniciatives de custòdia del territori de les Illes Balears*, 2011.

RECURSOS DISPONIBLES

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Basora, X.; Sabaté, X. (2006). *Custodia del territorio en la práctica. Manual de introducción a una nueva estrategia participativa de conservación de la naturaleza y el paisaje*. Xarxa de Custòdia del Territori. [disponible a Internet]
- Bates, S. K.; Van Ryn, T. (2006). *The land trusts standards and practices guidebook. An operating manual for land trusts*. Volume 1. Organizational Management & Volume 2. Land Transactions. Land Trust Alliance, Conservation Leadership for America's future. 3rd revised edition.
- Beckmann, A; Ptáček, L.; Mitchell, B.; Kundrata, M. and Serafin, R. (2000). *Caring for the Land: A Decade of Promoting Landscape Stewardship in Central Europe*. Czech Republic: Environmental Partnership for Central Europe Consortium and QLF/Atlantic Center for the Environment. [disponible a Internet]
- Duynstee, T. (1997). *Landowner contact guide for British Columbia*. British Columbia. Ministry of Environment, Land and Parks. [disponible a Internet]
- Oppermann, R.; Beaufoy, G.; Jones, G. (eds.) (2012). *High Nature Value Farming in Europe*. Verlag regionalkultur. [disponible a Internet]
- Quer, B., Asensio, N., Codina, J. (2012). *Study of the development and implementation of land stewardship in the Mediterranean Arc and Europe*. Xarxa de Custòdia del Territori. [disponible a Internet]
- Sabaté, X., Basora, X., O'Neil, C., and Mitchell, B. (2013). *Caring together for nature. Manual on land stewardship as a tool to promote social involvement with the natural environment in Europe*. LandLife documents. Volume online. First edition 2013 [disponible a Internet]
- Shine, C. (1996). *Private or voluntary systems of natural habitats' protection and management*. Council of Europe.
- Stolton, S.; Dudley, N. (2007). *Company reserves. Integration biological reserves owned and managed by commercial companies into the global protected areas network — a review of options*. WWF White Paper.

EINES ASSOCIADAS AL PROYECTO LANDLIFE

Aquesta publicació forma part del projecte LIFE + "LandLife. Impulsar la custòdia del territori com a eina de conservació en l'arc mediterrani occidental: un pla de formació i comunicació (LIFE 10/INF/ES/540)". Aquest projecte s'executa des de 2011 fins a 2014 i té com a objectiu impulsar la custòdia del territori com una eina eficaç per a la conservació de la natura i la biodiversitat a Europa.

Les accions (i eines) principals relacionades amb el projecte són:

- Estudi comparatiu del desenvolupament i l'aplicació de la custòdia del territori a Europa (Quer et al., 2012) [en anglès].
- Conservar la natura entre tots. La custòdia del territori, una eina per implicar la societat en la gestió del patrimoni natural a Europa (en anglès, versió electrònica).

- Setmana Europea de la Custòdia del territori, tardor 2012 (www.landlifeweek.eu).
- Tallers europeus i regionals de Custòdia del territori a Catalunya, França i Itàlia, durant la primavera de 2013.
- Congrés Europeu de Custòdia del territori, tardor 2014.
- Materials multimèdia per a la comunicació i la participació en la custòdia del territori.
- Servei d'assistència per al desenvolupament i implementació d'iniciatives de custòdia del territori.
- Caixa d'eines per a la custòdia del territori.
- Curs en línia sobre custòdia del territori 2013-2014.

Trobareu més informació a:
www.landstewardship.eu.

El projecte LandLife compta amb els següents socis:

Xarxa de Custòdia del Territori (xct)
(Soci líder)
www.custodiatorritori.org

Conservatoire d'espaces naturels Languedoc-Roussillon (CEN L-R)
www.cenlr.org

Legambiente Lombardia
www.custodiadelterritorio.org

Eurosite
www.eurosite.org

Prysmat Calidad y Medio Ambiente
www.prysmat.es

La custòdia del territori és un concepte inclusiu que pretén que les persones i les organitzacions de la societat civil es comprometin i treballin conjuntament per conservar la natura. Aquest enfocament ofereix diverses oportunitats a Europa, a través de la conservació i l'economia verda. Amb una llarga tradició i diversitat cultural i de paisatges, Europa pot anar un pas més enllà en la governança de les seves zones protegides amb la implicació activa de totes les parts interessades.

La xarxa Natura 2000 i els espais agraris d'elevat valor natural, que compten amb un gran reconeixement i suport a tot Europa, poden convertir-se en les zones clau on implementar la custòdia del territori. Es tracta d'uns paisatges plens d'oportunitats per a la conservació i la recuperació de la biodiversitat, amb la participació d'una població local motivada i preocupada pel futur de la natura de casa nostra.

Aquesta publicació s'ha elaborat en dos formats: una versió impresa i una electrònica. L'electrònica és molt més extensa, i detalla com funciona la custòdia del territori i totes les oportunitats que ofereix per a la conservació de la natura a Europa. Es pot consultar a www.landstewardship.eu (disponible només en anglès).

Socis del projecte LandLife:

